

مطالعه اتنوبوتانی گیاهان دارویی شهرستان فسا

مریم رمضانیان ^{الف*}، امیرعباس مینایی فر ^ب

الف کارشناس ارشد زیست‌شناسی علوم گیاهی، دانشگاه پیام نور، داراب، ایران.

ب استادیار گروه زیست‌شناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

چکیده

سابقه و هدف: شهرستان فسا به دلیل داشتن اقلیم‌های متنوع، از نظر تنوع زیستی و گونه‌های گیاهی منطقه‌ای حائز اهمیت است. هدف این مطالعه، شناسایی گیاهان دارویی شهرستان با استفاده از دانش و تجربه بومیان و همچنین معرفی خواص و ویژگی‌های ناشناخته این گیاهان است. مواد و روش‌ها: تحقیق به روش توصیفی انجام گرفت. گونه‌های دارویی و معطر، گیاهان جمع‌آوری شده پس از انتقال به هر باریوم با استفاده از فلورهای مختلف مورد شناسایی قرار گرفتند، سپس با استفاده از اطلاعات محلی حاصل از مصاحبه مستقیم، به ثبت مشخصات دارویی آن‌ها اقدام شد.

یافته‌ها: تعداد ۱۰۸ گونه دارویی متعلق به ۲۸ خانواده و ۹۷ جنس در منطقه شناسایی شد. بیشترین تعداد گونه به ترتیب مربوط به خانواده کاسنی (Asteraceae) با ۱۳ گونه، خانواده نعنائیان (Lamiaceae) با ۱۲ گونه، خانواده بقولات (Fabaceae) با ۸ گونه، خانواده رز (Rosaceae) و چتریان (Apiaceae) با ۷ گونه می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری: با توجه به تعداد گونه‌های دارویی در این منطقه، این اکوسیستم مرتعی می‌تواند به عنوان یک رویشگاه طبیعی محلی برای آموزش اصولی بهره‌برداری از منابع طبیعی به خصوص، برداشت گیاهان دارویی باشد.

تاریخ دریافت: مرداد ۹۴
تاریخ پذیرش: تیر ۹۵

کلید واژه‌ها: اتنوبوتانی، گیاهان دارویی، کاربرد سنتی، دانش و تجربه بومی، شهرستان فسا.

مقدمه:

به شکل جدید استفاده می‌شوند، اثرات دارویی آنها به طور سنتی شناخته شده و از قدیم مورد استفاده قرار می‌گرفته‌اند (۲). پژوهش اتنوبوتانی یا قوم‌گیاه‌شناسی، عبارت از مستندسازی اطلاعات غیرمکتوب سنتی به منظور بهره‌برداری منطقی از منابع و حفاظت مؤثر از تنوع زیستی و اطلاعات فرهنگی است. با توجه به تنوع پوشش گیاهی ایران و نیز منابع سنتی و علمی متعددی که در زمینه پژوهشی سنتی از دیرباز به جا مانده است، این مطالعات می‌تواند راهکارها و دستاوردهای ارزشمندی را برای یافتن گیاهان دارویی جدید و داروهای گیاهی ارائه کند (۳).

دانش بومی در رابطه با گیاهان دارویی و معطر با سرعت زیادی در حال فراموشی و از بین رفتن است (۴). سالانه

طب گیاهی، قدیمی‌ترین شکل درمان است که از سوی بشر شناخته شده و از دیرباز مورد استفاده قرار می‌گرفته است. استفاده از این روش درمانی در تمامی تمدن‌ها سبقه دارد و از اجزایی در پیشرفت علم پژوهشکی رایج به شمار می‌رود. گرایش دوباره مردم به داروهای گیاهی و تولید روزافزون این فرآورده‌ها از سوی شرکت‌های معتبر داروسازی جهان بهانه‌ای برای توجه بیشتر به درمان‌های گیاهی است (۱). به عنوان نمونه در زمینه تولید دارو، بنا به اظهار سازمان بهداشت جهانی (WHO) ۲۵ درصد از داروهای متدائل کنونی دارای منشاً گیاهی هستند و بنا به گزارش همین سازمان ۷۴ درصد از داروهای گیاهی که

شهرستان‌های شیراز و استهبان، و از جنوب به شهرستان‌های جهرم و زرین‌دشت و از جهت شرق به شهرستان‌های داراب و استهبان و از سمت غرب به شهرستان‌های شیراز و جهرم محدود می‌گردد. حدود $\frac{2}{5}$ از وسعت شهرستان فسا، دشت و $\frac{3}{5}$ بقیه کوهستانی است. مرتفع‌ترین قسمت آن قله خرم‌کوه در شمال شهر فسا، ۳۱۶۵ متر ارتفاع دارد. دشت‌های فسا نسبتاً مسطح بوده و پستی و بلندی زیادی ندارد و دشت‌های این شهرستان در هیچ نقطه‌ای کمتر از ۱۱۰۰ ارتفاع ندارد. هم اکنون وسعت این شهرستان ۴۲۰۵ کیلومتر مربع بوده و در ۱۴۵ کیلومتری جنوب شیراز واقع شده است. که حدود $\frac{4}{3}$ درصد از مساحت استان فارس را شامل می‌شود (۱۵).

تحقیق به روش توصیفی انجام گرفت که با عملیات صحراوی از اوایل فروردین سال ۱۳۹۳ تا اواخر خرداد سال ۱۳۹۴ با هدف آشنایی به فرهنگ استفاده سنتی از گیاهان دارویی محلی جهت معالجه بیماری‌ها، توسط مردم شهرستان فسا به مرحله اجرا درآمد. گونه‌های گیاهی موجود، پس از جمع‌آوری، خشک و پرس شده و سپس به هرباریوم دانشگاه دانشگاه پیام نور مرکز داراب منتقل شد و با استفاده از کتب معتبر گیاه‌شناسی همچون فلور ایران (۱۶) و سایر منابع معتبر (۲۰-۱۷) مورد شناسایی قرار گرفتند و با استفاده از منابع معتبر گیاهان دارویی (۲۱، ۲۲)، نیز کاربرد متداول گونه‌های دارویی جمع‌آوری شده، استخراج شد، همچنین به طور همزمان نام محلی، خواص دارویی و سایر اطلاعات مربوط به نحوه مصرف گونه‌های جمع‌آوری شده نیز با استفاده از اطلاعات دارویی افراد سالخورده و مطلع بومی به صورت مصاحبه شفاهی گردآوری شد.

یافته‌ها:

با بررسی نمونه‌های جمع‌آوری شده تعداد ۱۰۸ گونه دارویی معلن به ۳۸ خانواده و ۹۷ جنس در منطقه شناسایی شد. جدول شماره ۱ فهرست گونه‌های گیاهان دارویی و نام فارسی گیاهان را در منطقه نشان می‌دهد. همچنین اطلاعات پرسشگری شده از افراد بومی نیز که شامل نام محلی، اندام

مجموع اطلاعات بیشتری در رابطه با نوع، توزیع، اکولوژی، روش‌های مدیریت، فرآوری و موارد استفاده از گونه‌های دارویی در حال نابودی می‌باشد که در واقع خود، بخشی از فرآیندهای تخریب فرهنگ‌های محلی و بومی است که در طول صدها سال گردآوری شده‌اند. اگرچه امروزه اطلاعات علمی در رابطه گونه‌های دارویی از رشد زیادی برخوردار شده است، ولی این اطلاعات در رابطه با تعداد محدودی از گونه‌های است، لذا حفاظت و گردآوری این اطلاعات از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است (۷-۵).

با توجه به گرایش جدید به سمت گیاه‌درمانی و با توجه به کمبود اطلاعات در زمینه گیاهان دارویی، خواص درمانی، اندام‌های مورد استفاده و نحوه آماده‌سازی آنها، به نظر می‌رسد اطلاعات بومی و دانش سنتی می‌تواند نقش بسیار مهمی را در پایه‌ریزی تحقیقات علمی بعدی فراهم کند. به همین دلیل بسیاری از سازمان‌های بین‌المللی از قبیل IUCN، WWF و WHO بر حفظ و نگهداری این اطلاعات تأکید فراوان دارند (۸).

در سال‌های اخیر در کشور پژوهه‌های تحقیقاتی فراوانی در زمینه شناخت گیاهان دارویی و همچنین کاربرد سنتی آنها به مرحله اجرا رسیده است که از مهم‌ترین آنها در کشور می‌توان به بررسی اتنوبوتانی گیاهان دارویی شهرستان سیرجان در استان کرمان (۹)، و بررسی اتنوبوتانی گیاهان دارویی شهرستان کازرون (۱۰)، بررسی گیاهان دارویی دشت ارزن (۱۱)، گیاهان دارویی استان بوشهر (۱۲)، بررسی اتنوبوتانی گیاهان دارویی استان هرمزگان (۱۳) و گیاهان دارویی استان کرمان (۱۴) اشاره کرد. تا کنون تحقیقی در زمینه معرفی گیاهان دارویی شهرستان فسا صورت نگرفته است به همین دلیل مصمم به بررسی گیاهان دارویی و کاربرد سنتی آنها در شهرستان فسا شدیم.

مواد و روش‌ها:

شهرستان فسا بین ۵۳ درجه و ۱۹ دقیقه تا ۵۴ درجه و ۱۵ دقیقه طول شرقی و ۲۸ درجه و ۳۱ دقیقه تا ۲۹ درجه و ۲۴ دقیقه عرض شمالی واقع شده و از جهت شمال به

به نظر می‌رسد نتایج این تحقیق بتواند اطلاعات ارزشمندی را در خصوص اتنوبوتانی گیاهان این شهرستان در اختیار قرار دهد.

مورد استفاده و کاربرد محلی آنها در شهرستان می‌باشد نیز در این جدول نشان داده شده است. با توجه به اینکه گیاهان دارویی شهرستان فسا مورد بررسی و مطالعه قرار نگرفته است،

جدول شماره ۱: لیست گونه‌های دارویی و اطلاعات مصارف سنتی آنها در شهرستان فسا

خانواده	نام علمی	نام محلی	نام فارسی	نام موردنظر استفاده	اندام موردنظر استفاده	کاربرد متدالوں	کاربرد محلی
Amaryllidaceae	<i>Ixiliriontataricum</i> (Pall.)Roem. et schult.	گل خیار	خیارک	گل	-	صرف خوارکی ندارد کوییده گل به عنوان نرم کننده پوست مصرف می‌شود.	
Anacardiaceae	<i>Pistacia atlantica</i> Desf.	بنه	پسته کوهی	میوه و صمغ	رفع سردرد، تقویت نیروی جنسی، تقویت اعصاب، صاف کردن صدا، برقان، درد مفاصل	خارج کننده کرم معده و ضد نفخ شیره گیاه : درمان ترک پا، باز کردن گرفتگی صدا، کاهش درد کمر و زانو، ضد سرفه	
	<i>Pistacia khinjuk</i> Stocks	کلخنگ	پسته کوهی	میوه و صمغ	درمان برقان، لاغری، تقویت ذهن	مقوى کبد طحال و اعصاب، نفع معده را کاهش می‌دهد.	
Apiaceae	<i>Bunium persicum</i> (Boiss) B.Fedtsch	زیره	زیره	دانه	ضد نفخ، ضد اسپاسم، ضد میکروب، تنظیم کننده قاعدگی	ضد نفخ، هضم غذا، شیر افرا	
	<i>Dorema aucheri</i> Boiss.	بیله ر	کندل کوهی	ساقه و برگ نورسته، صمغ گیاه	کاهش کلسترول و تری گلیسرید خون، محافظت کید،	قاعده‌آور، ضد عفونی کننده، تنظیم دستگاه گوارش	
	<i>Ducrosiaanethifolia</i> Boiss.	بعیض	مشگک	گل	درمان کمر درد و دردهای زایمان	درمان دلپیچه و نفع معده، درمان بی‌نظمی‌های قاعدگی و تنظیم قاعدگی، سقط جنین	
	<i>Echinophoraplatyloba</i> DC.	أگال، خارکاچی	خواریزیه	اندام هوایی	ضد قارچی و ضد باکتریایی	طبیعت گرم، سقط جنین، دارای خاصیت ضد قارچی و ضد باکتریایی	
	<i>Ferulaassa_foetida</i> L.	آنفره	آنگوزه	ساقه و برگ نورسته، صمغ گیاه	ضد نفخ و درمان سوء هاضمه	طبیعت گرم، ضد عفونی کننده، سقط جنین	
	<i>Foeniculum vulgare</i> Mill	راجونه	رازیانه	میوه	افزايش شیر مادر، مقوى و اشتها آور، قاعده‌آور	ضد نفخ، هضم غذا، افزایش شیر مادران، از بین بردن سوم بدن، اشتها آور	
Arecaceae	<i>Prangos ferulacea</i> (L.)lindl	جاشیر	جاشیر	اندام هوایی	تسکین درد، ضد التهاب، بهبود دیابت، ضد نفخ و مقوى معده، ملين	بادشکن، ضد انگل	
	<i>Phoenixdactylifera</i> L.	نخل	نخل	میوه	مقوى معده، بهترین فند برای افراد دیابتی، تقویت اعصاب و روان، تصفیه خون، ضد سردی	رفع کم خونی، تقویت کننده بدن، تقویت کلیه و کاهش درد کمر، تصفیه خون، درمان سردی	
Asteraceae	<i>Achillea wilhelmsii</i> C.Koch.	گل سرزردو	بومادران	اندام هوایی	درمان بواسیر، تنظیم قاعدگی، دمان اسهال، درمان جوش و زخم چرکی	درمان اختلالات قاعدگی و کیست، معده درد، تقویت اعصاب و قلب، درمان بواسیر، درمان اسهال، التیام زخم و قطع خونریزی	
	<i>Artemisia absinthium</i> L.	مروه	افسانطین	سرشاخه‌های گلدار	مقوى معده، صفرآور، باز کننده انسدادهای کبدی،	مقوى معده، قاعده‌آور، التهاب معده، بی‌اشتهاجی، ضعف ناشی از کم خونی، ضد عفونی کننده	

خانواده	نام علمی	نام محلی	نام فارسی	اندام مورد استفاده	کاربرد متدالوں	کاربرد محلی
Asteraceae	<i>Artemisia sieberi</i> Besser.	دریم	درمنه	برگ	ضد انگل، ضد عفونی کننده	کاهش قند خون، ضد انگل رووده
	<i>Calendula arvensis</i> L.	همیشه بهار	همیشه بهار	گل	درمان التهاب پوستی، اگرما و خشکی پوست	رفع جوش و اگرما، رفع چین و چروک
	<i>Carthamus oxyacantha</i> M:B	خار زردوک	گلنگ زرد	دانه	درمان کوفنجی‌ها و ورم	بذر: تقویت کننده، برگ: درمان کوفنجی
	<i>Centaureacyanus</i> L.	گل گندم	گل گندم	گل	ادرارآور، درمان سرفه، درمان التهاب چشم	مدر، درمان سرماخوردگی، رفع سرفه، بخور آن برای درمان جوش صورت
	<i>Cichoriumintybus</i> L.	کاسنی	کاسنی	برگ و گل	مقوی کبد و کلیه، تصفیه خون، خشکی، زردی و هپاتیت، سیروز	تبیر، تصفیه کننده خون، تقویت معده، رفع زردی نوزادان، مقوی کبد و کلیه، کبدی و کبد چرب
	<i>Echinopsdaucherii</i> Boiss.	شکر تیغان	شکرتیغال	صمغ	مسکن سوزش مری، سرفه	درمان بیماری‌های گوارشی و تسکین سوزش مری
	<i>Gundelia tournefortii</i> L.	کنگر	کنگر	برگ	افزایش دهنده ادرار و محرك کلیه‌ها، محرك ترشح صفر	تقویت دستگاه گوارش، هضم کننده غذا، ضد عفونی کننده
	<i>Matricariaaurea</i> L.	بابینه	بابونه	کل گیاه	ضد امراض عصبی	تقویت موی سر و ضد عفونی کننده، ضد التهاب دستگاه تناسلی و ناحیه مقعد
	<i>Matricariarecutita</i> L.	بابونه گاوی	بابونه آلمانی	سرشاخه‌های گلدار	رفع سردرد و کمردرد عصبی، درمان سرفه، رفع ورم رووده و مقوی معده	تقویت موی سر، ضد عفونی کننده
Onopordon heteracanthum C.A.Mey	خار کولوری	خار پنبه	خار	گل	-	طیعت سرد، درمان گلو درد، تقویت کبد
	<i>Silybummarianum</i> (L.) Gaertn.	خار مریم	مارتیغال	گل	مسهل، صفرآور	درمان بیماری‌های مزمن کبدی، کاهش فشار خون، افزایش شیر مادران
Biebersteiniaceae	<i>Biebersteiniamultifida</i> DC.	آزار چوب	آدمک	ریشه	کاهش فشار خون، درمان عفونت‌های تنفسی، التیام درد روماتیسمی	درمان کوفنجی، ضد درد، ضد التهاب
Brassicaceae	<i>Sinapisarvensis</i> L.	ترب گاوی	خردل بیابان	گل		درمان بواسیر
	<i>Capsellabursa-pastoris</i> (L.) Medik	کیسه کشیش	کیسه کشیش	برگ	درمان خونریزی معده	قابل، بندآورنده خون، ضد عفونی مجاری ادراری ،
	<i>Cardiariadra</i> (L.) Desv	سیزه	ازمک	برگ	ضد نفخ، نیرودهنده	ضد نفخ
	<i>Descuraniashopia</i> (L.) Webb et Bert	خاکشیر	خاکشیر	دانه	ملین، تبر، تسکین التهاب پوست	ملین، از بین برنده التهابات پوستی، مقوی معده، ادرارآور
	<i>Sisymbriumloeselii</i> L.	خاکشیر وحشی	خاکشیر وحشی	دانه	رفع گرمادگی و اسهال، التیام زخم	ملین، جبران کمبود ویتامین ث و جراحت، ضد بیوست
Boraginaceae	<i>Echiumitalicum</i> L.	گاوزبان ایرانی	گاوزبان ایرانی	برگ و گل	خلط آور، ضد اسهال، ادرارآور	نرم کننده سینه، خلط آور، مدر، معرق
	<i>Heliotropiumeuropaeum</i> L.	آفتتاب پرست	آفتتاب پرست	برگ	ضماد آن برای رفع زگل و اگرما، التیام زخم، درمان عقرب زدگی	درمان گزیدگی عقرب و مار
Campanulaceae	<i>Campanulapeltiformis</i> Lam.	گل قیفی	گل استکانی	گل	نرم کننده پوست و سینه	نرم کننده سینه

خانواده	نام علمی	نام محلی	نام فارسی	اندام مورد استفاده	کاربرد متدالوں	کاربرد محلی
Capparidaceae	<i>Capparis spinosa</i> L.	لگجی	علف مار	میوه	قاعدہ آور، درمان نقرس، مدر	تقویت کننده کبد و طحال، ضد روماتیسم، مدر و قابض، تب بر
Convolvulaceae	<i>Convolvulus arvensis</i> L.	پیچک	پیچک صرحابی	گل	مسهل، ضد سیفیلیس	مسهل قوی، صفر آور
	<i>Ipomoea tricolor</i> Cav.	نیلوفر	نیلوفر	گل	-	درمان سرفهای مزمن، مسهل، دافع کرم
Cucurbitaceae	<i>Citrullus colocynthis</i> (L.) Schrad	هندوانه گرگو	هندوانه ابوجهل	میوه و دانه	درمان دیابت، مسهل قوی	مسهل قوی، کاهش قندخون، درمان درد مفاصل
Cupressaceae	<i>Juniperus polycarpos</i> C.Koch	وھل	سر و کوهی	میوه	درمان بواسیر، قطع خونریزی، قابل، مدر	برگ و ساقه: سقط جنبین، تنظیم کننده عادت ماهیانه، دارای خاصیت ضدقارچی و ضد باکتریایی
	<i>Thuja orientalis</i> L.	سر و	سر و خرمهای	میوه	قطع هر نوع خونریزی، مدر، ضد تب	میوه: ضد عفونی کننده مجاری ادراری
Ephedraceae	<i>Ephedra pachyclada</i> Boiss.	علی جون	افدراء، بزر	اندام هوایی	بر طرف کننده درد و ضد سرماخوردگی، ضد آرزوی	رفع گرفتگی عروق، تسکین مجاری هوایی در آسم
Euphorbiaceae	<i>Euphorbia helioscopia</i> L.	شیرشیرک	فرفیون	شیرابه	درمان جوش و کورک	رفع زگیل
	<i>Ricinus communis</i> L.	کستون	کرچک	دانه	درمان بیوست و شوره سر، رفع لکهای پوست	تهوع آور، مسهل
Fabaceae	<i>Alhagi camelorum</i> Fisch.	خارشتر	خارشتر	اندام هوایی	دفع سنگ کلیه و مثانه، نصفیه خون، ادرار آور، درمان بیوست	دفع سنگ کلیه، محرك ترشح صفرا
	<i>Albizia julibrissin</i> Durazz.	درخت ابریشم	درخت ابریشم	برگ	ضد انگل، مسکن، ضد درد	بواسیر، ضد کرم
	<i>Astragalus glaucacanthus</i> Bornm. et Gauba	خارباداکی آنژروت	گون	صمغ	تسکین درد مفاصل، دفع کرم معده	ضد عفونی کننده، درمان شکستگی و کوفتگی
	<i>Asteragalus spinetorum</i> Boiss.	گون	گون	صمغ	درمان سرماخوردگی و عفونت تنفسی	کثیرا جهت نرم و لطیف کردن پوست، نرم کننده سینه
	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L.	مهک	شیرین بیان	برگ، ریشه	بر طرف کننده درد معده، رفع سردرد، ملین، درمان زخم اثنی عشر	تفویت معده، ضد سرفه، خلط آور، درمان کوفتگی
	<i>Medicago sativa</i> L.	یونجه	یونجه	اندام هوایی	از بین بردن عالم کمبود ویتامین ث، نرم کننده سینه و تسکین سرفه	درمان لاغری، اشتها آور، شیرافزا
	<i>Melilotus indicus</i> (L.) All	یونجه زرد	یونجه زرد	اندام هوایی	رقیق کننده خون، آنژویی زا، درمان کم خونی	چاق کننده
	<i>Prosopis farcta</i> J.F.Macbr.	کورک	کهور	میوه	ضد آسم و روماتیسم	ضد تصلب شریان و گرفتگی عروق
Fumariaceae	<i>Fumaria vaillatii</i> Loisel.	شاطره	شاطره	اندام هوایی	تصفیه خون، مدر و معرق، درمان تبخال و برقان، تب بر، تقویت کننده قلب	ادرار آور، ضد تب، تصفیه کننده خون
Graminaceae	<i>Avena sativa</i> L.	جو دسر	یولاف	میوه	تقویت کننده اعصاب، مغذی، پایین آورنده کلسترول	تقویت کننده عمومی بدن، ملین، درمان افسردگی و تقویت اعصاب
Graniaceae	<i>Erodium cicutarium</i> L.	قیطران	سوزنجوپان	سرشاخه های گلدار	مسکن، قطع خونریزی	رفع دل درد نوزادان، ضد میکروب

خانواده	نام علمی	نام محلی	نام فارسی	نام	اندام مورد استفاده	کاربرد متدالوں	کاربرد محلی
Lamiaceae	<i>Marrubiumsupinum</i> L.	پونه کوهی	فراسیون	برگ، سرشاخه های گلدار	نرم کننده سینه و درمان سرماخوردگی، دفع سنگ کلیه	درمان دل درد، قاعده آور	
	<i>Menthalongifolia</i> (L.) Huds.	عنای محلی	عنای	برگ، گل	ضد اسهال، تقویت معده	تقویت معده	
	<i>Menthalogifolia</i> L.	پودونه	پونه	اندامهایی	ضد نفخ و اشتها آور	درمان اسهال و استفرار، سوء تغذیه، قاعده آور	
	<i>Mentha</i> spp	عنای خارجی	عنای	برگ، گل	تقویت معده، درمان سرفه	درمان سوء هاضمه و دل درد	
	<i>Otostegia persica</i> (Burm.) Boiss.	گیسپر زن	گلدار	اندام هوایی	ضد میکروب	برگ: سقط جنین	
	<i>Phlomisfruticosa</i> L.	گوشبره	گوشبره		-	درمان دلدرد	
	<i>Salvia macrosiphon</i> Boiss.	مروک	مرورشک	دانه	ضد سرفه	درمان سرفه و سرماخوردگی، نرم کننده سینه، درمان ناراحتی های تنفسی	
	<i>Stachysinflata</i> Benth	سرینفسه، چای کوهی	سنبله بادکنکی	سرشاخه های گلدار	-	آرامیش، درمان ناراحتی های اعصاب، مدر، سقط جنین	
	<i>Teucriumpolium</i> L.	هلپه، مر پینه	کلپوره	سرشاخه های گلدار	ضد عفوی کننده میکروب های بیماری زا، رفع سوء هاضمه و دل درد	اشتها آور، تقویت معده، کاهش قند خون	
Liliaceae	<i>Thymus daenensis</i> Celak.	آبشن برگ باریک	آویشن	برگ	ضد نفخ و تقویت معده، ضد انگل، کاهش غلظت خون، ضد سرفه و تنگی نفس	طیعت گرم، سقط جنین، قاعده آور	
	<i>Zatariamultifolia</i> Boiss.	آبشن	آویشن شیرازی	برگ، گل	تقویت معده، ضد سرفه، خلط آور	خلط آور، کمک به هضم غذا	
	<i>Ziziphoratenuior</i> L.	پونه کوهی	کاکوتی	اندام هوایی	ضد عفوی کننده، گرم و مقوی اعصاب	تقویت معده، درمان کم خونی	
Linaceae	<i>Aloe vera</i> L.	آلونه ورا	آلونه ورا	برگ	تقویت کننده بدن، برطرف کننده بیوست، درمان آسم و سوء هاضمه، درمان اسهال خونی	پیشگیری از آفاتاب سوختگی	
	<i>Alliumcanadense</i> L.	سیرموک	سیر و حشی	همه اندام گیاه	تصلب شرایین، آنفلوانزا، ضد کرم، تسکی درد روماتیسم، تقویت اعصاب	ملین، خلط آور، آرام بخش، تصفیه خون، تبدیل موهای سفید به سیاه، تقویت معده، معالجه بواسیر	
	<i>Colchicum speciosum</i> Steven.	زعفران وحشی	گل حسرت	گل	مسهل، درمان نقرس و بیماری های کبد و طحال	ضد خارش و دردهای عصبی، ضد تب، درمان نقرس	
Linaceae	<i>Linum usitatissimum</i> L.	کتون	کتان	دانه	ضد سرفه، ضد عفوی کننده، ضد التهاب	جوشانده دانه: رسیدمو، رفعاله با تپوستی	
Malvaceae	<i>Malva sylvestris</i> L.	تلله	پنیرک	میوه، گل	رفع جوش صورت، رفع سرفه، رمان آئرین و ورم لوزه	نرم کننده سینه، ضد سرفه	
	<i>Malvaparviflora</i> L.	تلله	پنیرک	گل، میوه، برگ	ملین، خلط آور، نرم کننده سینه	درمان سرماخوردگی، ملین	
	<i>Althaea rosea</i> Hohen. ex Boiss	ختمی	ختمی	گل	درمان گلودره، نرم کننده پوست	کمک به درمان زخم معده، خلط آور، ضد سرفه	
	<i>Alcea aucheri</i> (Boiss.) Alef.	ختمی	ختمی	گل	مدر، تب، خنک کننده، تقویت معده	نرم کننده سینه، درمان سرماخوردگی	
Moraceae	<i>Ficus carica</i> L.	انجیر کوهی	انجیر	میوه، برگ	میوه: ملین، رفع سرفه، برگ: درمان بواسیر	انژی بخش، ملین، تقویت حنجره،	

خانواده	نام علمی	نام محلی	نام فارسی	نام	اندام مورد استفاده	کاربرد متدالو	کاربرد محلی
						ضد سودا، ضد زخم معده	
	<i>Morus alba</i> L.	توت سفید	توت	میوه	تفویت حافظه، افزایش نیروی جنسی، مسہل	مغیبیرای کبد، مقوی و نیروبخش، کاهش قندخون	
Myrtaceae	<i>Myrtus communis</i> L.	مورد	مورد	برگ	ضد خونریزی، تقویت رشدمو، درمان اسهال و بواسیر	ضد عفونی کننده، درمان تیحال، رفع بیماری‌های تنفسی و مجاری ادراری	
	<i>Eucalyptus camaldulensis</i> Dehnh.	اکالیپتوس	اکالیپتوس	برگ	ضد عفونت سینوس‌ها و برنش‌ها، ضدسرفه، ضد عفونی کننده زخم	ضد عفونی کننده، ضدسرفه	
Oleaceae	<i>Fraxinus angustifolia</i> <td>زبان گنجشک</td> <td>زبان گنجشک</td> <td>برگ</td> <td>شست و شوی کلیه و مثانه، درمان روماتیسم</td> <td>درمان عفونت کلیه و مثانه</td> <td></td>	زبان گنجشک	زبان گنجشک	برگ	شست و شوی کلیه و مثانه، درمان روماتیسم	درمان عفونت کلیه و مثانه	
	<i>Olea europaea</i> L.	زیتون	زیتون	میوه، برگ	کاهش فشار و چربی خون، ملين، بازکننده عروق کرونری قلب، لاغر کننده، مقوی پیاز موی سر	کاهش فشار و چربی خون، درمان آفاتاب سوختگی	
	<i>Syringa persica</i> L.	یاس	یاس	میوه و گل	کاهش تب، دلپیچه، درمان اسهال	تب بر	
Papaveraceae	<i>Papaver dubium</i> L.	شقایق	شقایق	گل و صمع	مسکن، خواب آور	آرامبخش، خواب آور، ضدسرفه	
Plantaginaceae	<i>Plantago major</i> L.	بارهنگ	بارهنگ	دانه، برگ	ملین ملایم، تقویت معده، ضدسرفه، ضد التهاب لوزه‌ها	بلدر : نرمکننده سینه، ملين، برگ: آرامبخش، درمان کوفتگی	
	<i>Plantago ovata</i> phil.	اسفرزه	اسفرزه	دانه	ملین	ملین، نرم کننده سینه، خلط آور	
Platanaceae	<i>Platanus orientalis</i> L.	چنار	چنار	برگ، ساقه	ضماد برای ورم زانو و التهاب چشم، کاهش آبریزش بینی	کاهش آبریزش بینی و تنگی نفس، طبیعت سردتر، درمان گرمی نوزادان	
Poaceae	<i>Cynodon dactylon</i> L.	پا مرغی	مرغ	اندام هوایی	تصفیه خون، دفع سینگ کلیه	ضد عفونی کننده، خواب آور، ملين	
	<i>Phragmites australis</i> (car) Trin.ex.Steud	نی	نی	اندام هوایی	تصفیه کننده خون	پندآورنده شیرماه، تصفیه کننده خون	
Polygonaceae	<i>Rumex vesicarius</i> L.	ترشک	ترشک	برگ، میوه	اشتها آور، هضم کننده غذا	اشتها آور، هضم کننده غذا، مقوی معده، سرشار از ویتامین ث، تصفیه کننده خون	
	<i>Rheum rhabarbarum</i> L.	ریواس	ریواس	برگ	تفویت معده و کبد، درمان سرقان، کرم کش	قابل پیش	
Portulacaceae	<i>Portulaca oleracea</i> L.	فلجه	خرفه	اندام هوایی	ضد قند، کاهش عطش، ضد اوره و تقرس، ضد چربی خون، مغید برای گوارث، تصفیه کننده خون	ضد کرم، تصفیه کننده خون و مدر، ضد چربی خون، درمان بیماری قند	
Rhamnaceae	<i>Ziziphusspinosa chirstii</i> (L.) Willd.	کُنار	سدر	برگ، میوه	قابل پیش، ضد کرم، ضد چربی سر، تقویت مو، جلوگیری از ریزش مو	سهول، درمان زخم معده، ضد عفونی کننده، کاهش قندخون	
	<i>Ziziphus nummularia</i> DC.	کُنار، رملیک	سدر	برگ، میوه	رفع ناراحتی صفار، قابل پیش، رفع ناراحتی پوست مانند جوش و کورک	سهول، درمان زخم معده، ضد عفونی کننده، تقویت موی سر	
Rosaceae	<i>Amygdalus burnea</i> Spach.	ارذین	بادام کوهی	میوه	—	ضدسرفه، ضد عفونی کننده، روغن: تسکین درد	
	<i>Amygdalus lycioides</i> Spach.	تنگرس، چلال	بادام کوهی	میوه	—	رفع ریزش مو، ضد سرفه	
	<i>Amygdalus scoparia</i> Spach.	آلوك	بادام کوهی	میوه	نرم کننده پوست، تسکین درد گوش	نرم کننده سینه، درمان تنگی نفس، روغن: ملين	
	<i>Crataegus aronia</i> (willd.) Bosc.	کیلک	کیالک	میوه، برگ	تنظیم قند خون و فشار خون، تنظیم ضربان قلب، ادرار آور	کاهش فشارخون، بهبود فعالیت قلبی، درمان آلرژی و آبریزش بینی	

خانواده	نام علمی	نام محلی	نام فارسی	نام	اندام مورد استفاده	کاربرد متداول	کاربرد محلی
	<i>Cerasus microcarpa</i> (C.A.Mey) Boiss.	آلوبرنک	آلبالو کوهی	میوه		-	میوه: ملین، درمان بیوسوت
	<i>Rosadamascena</i> Mill.	گل محمدی	گل محمدی	گل، میوه	گل، میوه	آرام بخش و التیام بیماری‌های قلبی	ملین، تقویت اعصاب، تقویت کننده قلب، افزایش اشتها
	<i>Rosacanina</i> L.	نسترن	نسترن	گل، میوه	گل، میوه	قابض، مدر، کاهش ورم کالیه	درمان اسهال، بندآورنده خون
Rutaceae	<i>Citrus aurantium</i> L.	نارنج	نارنج	گل، میوه	گل، میوه	مقوی قلب و اعصاب، آرام بخش، رفع بی‌خوابی‌های عصبی، رفع افسردگی، رفع سرفه	شکوفه: آرام بخش و درمان ناراحتی گوارشی با مشاه عصبی، میوه: کاهش فشارخون، اشتها آور، کمک به هضم غذا
salicaceae	<i>Salix acmophylla</i> L.	بیدزرد	بیدوحشی	برگ	کبد، درمان سردرد، درمان سرماخوردگی	ضد برقان، رفع حرارت قلب و طبیعت سرد و تر، تقویت نیروی جنسی و جسمی	درمان درد عصبی و روماتیسمی؛ تب بر، درمان زردی نوزادان
	<i>Salixaegyptica</i> L.	بیدمشک	بیدمشک	گل			مسکن اعصاب، آرام بخش
Solanaceae	<i>Datura stramonium</i> L.	تاتوره	تاتوره	گل	بیماری آسم	درمان بیماری‌های چشم، تسکین	ضد آسم، ضد تشنج، تسکین درد روماتیسمی
	<i>Hyoscyamus niger</i> L.	بنگدانه	بنگدانه	گل	مردمک چشم و خواب آور	ضد تشنج، آرام کننده درد، بازکننده	مسکن درد گوش، ضد عفونی کننده چشم
	<i>Physalis divaricata</i> D.Don	کاکنج	عروسوک پشت پرده	میوه	مدر، رفع شپش سر	درمان روماتیسمی، درمان ناراحتی‌های کلیوی	کاهش قند و چربی خون، بواسیر، تسکین دردهای روماتیسمی، درمان بیوسوت
	<i>Solanum nigrum</i> L.	تاجریزی	تاجریزی	میوه	میوه	میله، آرام بخش، مدر، ضد اسپاسم و تشنج	کاهش قند و چربی خون، بواسیر، تسکین دردهای روماتیسمی، درمان بیوسوت
	<i>Withania omniflora</i> (L.) Dun.	ربتریک	پیشی‌باد	میوه	میوه	تسکین درد، افزایش دهنده میله جنسی	افزایش میله جنسی، ضد التهاب، لاغری و بی‌خوابی
Zygophyllacea e	<i>Peganum harmala</i> L.	اسفند، نوند	اسپند	اندام هوایی	خواب آور، ضد کرم و ضد عفونی کننده	ضد عفونی کننده، ضد درد، جوشانده دانه برای درد قاعده‌گی، کوبیده دانه برای کاهش درد مفاصل	
	<i>Tribulus terrestris</i> L.	خارخسک	خارخسک	میوه	ضد سرفه، ضد سنگ کلیه و مثانه، ضد التهاب مجاری ادراری، مدر، قاعدۀ آور	دفع سنگ کلیه؛ درمان نورم پروستات	

جدید تلقی می‌شود و تاکنون فهرست‌های زیادی از این گیاهان گزارش شده است (۲۴، ۲۳).

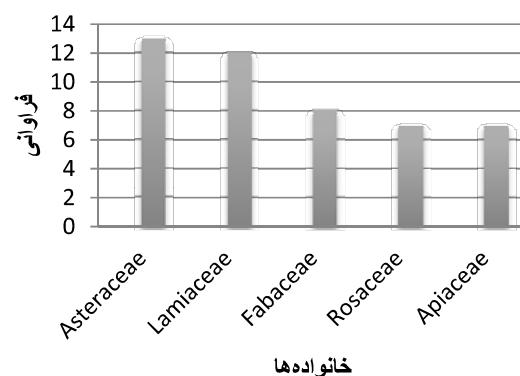
از بین ۱۰۸ گونه شناخته شده، یک گونه متعلق به شاخه گنتوفیت‌ها (افدرا)، دو گونه متعلق به شاخه بازدانگان، ۷ گونه از ۵ جنس و ۵ خانواده متعلق به تک‌لپه‌ای‌ها و بقیه از دولپه‌ای‌ها هستند. از بین دولپه‌ای‌ها بیشترین تعداد گونه به ترتیب مربوط به خانواده کاسنی (Asteraceae) با ۱۳ گونه و در رده‌های بعدی خانواده نعنائیان (Lamiaceae) با ۱۲ گونه، خانواده بقولات (Fabaceae) با ۸ گونه، خانواده رز (Rosaceae)

بحث و نتیجه گیری:

طیعت اطراف ما سرشار از گونه‌های گیاهی ناشناخته‌ای از نظر خواص دارویی و درمانی است که برای کشف خواص آن‌ها ممکن است به سال‌ها وقت نیاز باشد. گاهی در برخی مناطق از گونه‌های گیاهی خاصی به عنوان گیاهان دارویی استفاده می‌شود که هنوز علوم جدید به آن‌ها دست نیافته است و با استفاده از تجربه اهالی بومی می‌توان به این مهم دست یافت. ارائه فهرست گیاهان دارویی در نقاط مختلف جهان، اولین گام در جهت کاربرد آن‌ها با استفاده از علوم و فنون

از آنجایی که بیشترین استفاده دارویی از میوه و دانه گیاهان می‌باشد، بهره‌برداری از میوه‌ها یا در واقع دانه‌های این گونه‌ها، به علت شرایط اقلیمی محدود‌کننده در شهرستان فسا مانند خشکسالی و کم‌آبی، تأثیر زیادی روی زادآوری، تکثیر و پراکنش این گونه‌ها دارد، که ضرورت کنترل و محدودیت بهره‌برداری را ضروری می‌کند. با توجه به گستردگی گیاهان دارویی در سطح شهرستان لازم به نظرمی‌رسد که مطالعات جامعه شناختی گیاهان نیز برای تعیین فراوانی گونه‌های مهم صورت پذیرد. با توجه به رایج بودن استفاده از گیاهان سنتی لازم است تا تحقیقات وسیع‌تری در زمینه‌های مختلف داروسازی و داروشناسی گیاهی در رابطه با گیاهان دارویی این شهرستان انجام شود و موجب استفاده صحیح از اطلاعات ارزشمند اتو بوتanicی مردم این شهرستان فراهم شود.

و چتریان (Apiaceae) با ۷ گونه می‌باشند. بزرگ‌ترین جنسها، *Mentha* و *Amygdalus* با ۳ گونه می‌باشند. از لحاظ قسمت‌های مورد استفاده گونه‌های دارویی در شهرستان، قسمت‌های مختلف گیاه مانند برگ‌ها، سرشاخه‌های گلدار، قسمت‌های هوایی گیاه، گل‌ها، ریشه‌ها، میوه، صمغ (شیرابه) برای درمان و مصارف سنتی دارویی استفاده می‌شود که از این میان بیشترین مصرف مربوط به میوه و دانه، برگ‌های گیاهان است. نمودار شماره ۱ بزرگ‌ترین خانواده‌ها از نظر غنای گونه دارویی را نشان می‌دهد.

نمودار شماره ۱: بزرگ‌ترین خانواده‌های گیاهان از نظر غنای گونه‌های دارویی

References:

۱. اسلامی، ر. دانشنامه گیاهان دارویی. تهران: نشر سلیس، ۱۳۹۱.
۲. Who. Our planet, Our health. Report of the WHO Commission of health and environment. Geneva: World Health Organization. 1992.
۳. شریفی‌فر، ف. مهرم خانی، م. معطر، ف. باباخانلو، پ. خدامی، م. مطالعه انتوپوتانی گیاهان دارویی منطقه جوپار استان کرمان. مجله دانشگاه پزشکی کرمان: ۱۳۹۱، دوره ۲۱، شماره ۱، صص: ۵۱-۳۷.
۴. شاهرخی، نوبهار. نقش دانش بومی گیاهان دارویی در توسعه پایدار. همایش ملی گیاهان دارویی ایران. موسسه تحقیقات جنگلها و مراعع کشور، ۱۳۸۰.
۵. نجفی، ف. کوچکی، ع. رضوانی مقدم، پ. راستگو، م. مطالعه دارو سازی مردمی گونه پونه سای بینالودی نادر و در حال انقراض از ایران. فصلنامه گیاهان دارویی: ۱۳۸۸، دوره ۲۵، شماره ۳۰، صص: ۳۵-۲۹.
6. Hamilton, A. Medicinal Plant and Conservation: Issues and Approaches. London: WWF Pub; 2003.p.9-10.
7. Karkil, M, Tiwari B, Badoni A and Bhattacharai N. Creating livelihoods enhancing medicinal and aromatic plants based biodiversity rich production systems, preliminary lessons from south Asia. In: Abstract Book of the 3rd World Congress on Medicinal and Aromatic Plants for Human Welfare (WOCMAP III). Thailand: Chiang Mai; 2003. p.424-5.
8. WHO, IUCN and WWF. Guidelines on the Conservation of Medicinal Plants. Switzerland: Geneva; 1993. p.29-31.
۹. شریفی‌فر، ف. کوهپایه، آ. متقی، م. خداشناس، م. مطالعه انتوپوتانی گیاهان دارویی سیرجان، استان کرمان. مجله داروهای گیاهی: ۱۳۸۹، شماره ۳، صص: ۱۹-۲۸.
۱۰. دولتخواهی، م. قربانی نهوجی، م. مهرآفرین، ع. امینی نژاد، غ. دولتخواهی، ع. مطالعه انتوپوتانیکی گیاهان دارویی شهرستان کازرون: شناسایی، پراکنش و مصارف سنتی. فصلنامه گیاهان دارویی: ۱۳۹۱، سال ۱۱، دوره ۲، صص: ۱۶۳-۱۷۸.
۱۱. دولتخواهی، م. یوسفی، م. عصری، ی. دولتخواهی، ع. بررسی فلورستیک منطقه حفاظت شده ارزن_پریشان در استان فارس، تاکسونومی و بیوسیستماتیک، ۱۳۹۰، سال ۳، شماره ۹، صص: ۴۶-۳۱.
۱۲. سرطلوی، ک. غلامیان، ف. گیاهان دارویی استان بوشهر. فصلنامه تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران: ۱۳۸۳، سال ۲، شماره ۲۰، صص: ۲۱۳-۲۲۷.
۱۳. صفا، ا. سلطانی پور، م. رستگار، س. کاظمی، م. نوربخش دهکردی، خ. قنادی، ا: بررسی انتوپوتانی در استان هرمزگان. مجله گیاهان دارویی این سینا: ۱۳۹۲، دوره ۲۲، شماره ۱، صص: ۸۱-۶۴.
۱۴. صابر آملی، س. ناصری، الف. رحمانی، غ. کالیراد، ع: گیاهان دارویی استان کرمان. فصلنامه تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران: ۱۳۸۳، دوره ۲۰، شماره ۴، صص: ۴۸۷-۵۳۲.
۱۵. رضایی، غ: شهر من فسا از نگاهی دیگر. انتشارات نوید شیراز، ایران، صص: ۲۷۴-۲۷۶، ۲۷۶-۱۳۸۷.
۱۶. قهرمان، ا. فلور رنگی ایران. انتشارات موسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراعع کشور. تهران، ایران، جلد ۱-۲۶، ۱۳۵۷، ۳۲۵۰-۱۳۵۷، صص: ۱۳۸۸-۱۳۵۸.
۱۷. پارسا، آ. فلور ایران، وزارت فرهنگ و آموزش عالی جمهوری اسلامی ایران، تهران، ۱۳۵۶.
۱۸. قهرمان، ا: کورموفیت‌های ایران. مرکز نشر دانشگاه تهران، ایران، ۱۳۷۴-۱۳۶۹.
۱۹. مظفریان، و: فرنگ نامهای گیاهان ایران. انتشارات فرنگ معاصر تهران، ایران، صص: ۶۷۱-۱-۶۷۷.
۲۰. قهرمان، ا: گیاهشناسی عمومی. انتشارات دانشگاه تهران، ایران، ۱۳۸۲.

۲۱. زرگری، ع. گیاهان دارویی (۵ جلد). انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۵.
۲۲. میرحیدر، ح: معارف گیاهی، کاربرد گیاهان در پیشگیری و درمان بیماری. جلد ۱ تا ۶، انتشارات فرهنگ اسلامی، تهران، صص: ۱-۳۴۴-۱۳۷۲_۱۳۷۳.
23. Falsetto S. Medicinal properties of aromatic plant families. Therapeutic properties in the same scented plant family. 2009.p.1-120.
24. Prajapati N and Purohit SS. Agro's colour Atlas of Medicinal Plants. Shyam Printing Press, India. 2004.